

KULTURNO
blago SVETA *u*
1.000 SLIKA

KULTURNO *blago* SVETA *u* 1.000 SLIKA

SADRŽAJ

RANA DRUŠTVA

20000–700. PRE N. E.

- 012** Prvi ljudi oblikuju svet
- 016** Misterija civilizacije doline Inda
- 018** Kolevka civilizacije
- 026** Egipatska kultura i zagrobni život
- 040** Evropski ratnici bronzanog doba
- 043** Moćni Hetiti
- 044** Doba egejskih palata
- 047** Neustrašivi Feničani
- 048** Prvo kinesko nebesko carstvo
- 054** Zastrašujući bogovi Anda
- 055** Mistična zemlja Olmeka

ANTIČKE CIVILIZACIJE

700. PRE N. E. – 600. N. E.

- 058** Gradovi-države antičke Grčke
- 066** Keltska kraljevstva
- 071** Veliko persijsko carstvo
- 074** Etrurski umetnici
- 080** Raskoš Rima
- 090** Egipat pod stranom vlašću
- 098** Prva carstva u Indiji
- 100** Ujedinjena kraljevstva Kine
- 105** Japan u jajojskom i kofunskom periodu
- 106** Prvi gradovi Mezoamerike
- 110** Tajanstveni Naska i Moče

TRGOVINA I CARSTVO

600–1450.

- 114** Germanska kraljevstva u Evropi
- 120** Vikinški trgovci i pljačkaši
- 130** Slava Vizantije
- 134** Islamski dvorovi i kalifati
- 135** Islamske kulture Španije i Afrike
- 136** Normanski krstaši i osvajači
- 146** Uspon Svetog rimskog carstva
- 151** Rana kraljevstva istočne Evrope
- 152** Carstva mongolskih kanova
- 154** Umetnost i religija u klasičnoj Indiji
- 160** Zmajev presto carske Kine
- 168** Budizam u srednjovekovnom Japanu
- 170** Korejska zlatna kraljevstva
- 172** Kambodžanski gradovi-hramovi
- 174** Seldžučko i rano Osmansko carstvo
- 176** Duh američkog Jugozapada
- 178** Mezoamerički tvorci mitova
- 188** Blaga Anda
- 192** Vajari sa Uskršnjeg ostrva

PROSVETITELJSTVO I IMPERIJALIZAM

1450–1750.

- 196** Umetnost i nauka u renesansnoj Evropi
- 210** Reformacija, rat i prosvetiteljstvo
- 222** Vrhunac osmanske moći
- 228** Poezija i moć kod Safavida
- 232** Kultura pod poslednjom dinastijom Koreje
- 236** Kina u periodu napretka
- 244** Poslednji dani samuraja
- 254** Veličanstvena mogulska Indija
- 260** Uspon Maratskog carstva
- 262** Trgovačko kraljevstvo Benin
- 266** Etiopija i hrišćanski svet
- **268** Evropski doseljenici u Novom svetu

INDUSTRIJA I NEZAVISNOST

1750–1900.

- 272** Rađanje industrijskog doba
- 282** Francuska revolucija i republika
- 286** Propadanje Austrijskog carstva
- 288** Rusija pod Romanovima
- 290** Otimanje za Afriku
- 294** Sičko carstvo
- 298** Doba Kompanije i Britanska Indija
- 302** Ponovno otvaranje Japana
- 308** Nemiri u poznoj carskoj Kini
- 314** Kolonijalizam u jugoistočnoj Aziji
- 316** Istraživanje Tihog okeana i ekspanzija
- 318** Australija i Novi Zeland kao kolonije
- 320** Revolucija u Latinskoj Americi
- 322** Tradicija i ratovi u Severnoj Americi
- **328** Uspon Sjedinjenih Američkih Država

MALI JE SVET

OD 1900. DO DANAS

- 340** Vek letenja
- 344** Masovni transport
- 350** Zabava
- 354** Svetski ratovi
- 360** Borba protiv bolesti
- 364** Život pod revolucijom
- 366** Zapadnjački dom
- 372** Moda za široke narodne mase
- 376** Era svemirskih putovanja
- 380** Tehnologija modernog rata
- 382** Povezivanje sveta
- 384** Indeks
- **397** Zahvalnice

A DORLING KINDERSLEY BOOK
WWW.DK.COM

NASLOV ORIGINALA
HISTORY OF THE WORLD IN 1000 OBJECTS

COPYRIGHT © 2014 DORLING KINDERSLEY LIMITED
FIRST PUBLISHED IN GREAT BRITAIN IN 2014
BY DORLING KINDERSLEY LIMITED
PRAVA ZA SRPSKO IZDANJE © 2015 VULKAN IZDAVAŠTVO
SVA PRAVA ZADRŽANA

Izdavač: Vulkan izdavaštvo

Za izdavača: Miroslav Josipović, Nenad Atanasković, Saša Petković

Izvršni urednik: Dubravka Trišić

Prevod: Vladimir Nikolić, Jovana Palavestra, Zvezdana Šelmić, Bojana Veselinović

Lektura: Srđan Jovanović

Korektura: Igor Stanojević

Kompjuterska priprema: Vulkan izdavaštvo

Tiraž: 3.000

Štampano u Slovačkoj

ISBN 978-86-10-01493-8

COBISS:

SARADNICI

RANA DRUŠTVA

Džejn Makintoš

Istraživač za *Civilizacije u kontaktu*, projekat koji je uključivao javni angažman i rađen je u okviru Fakulteta za azijske i bliskoistočne studije na Univerzitetu u Kembridžu.

ANTIČKE CIVILIZACIJE

Piter Krisp

Pisac istorije koji je objavio preko sedamdeset knjiga, uključujući i DK-ove naslove: *Atlas of Ancient Worlds*, *Ancient Greece (E Explore)*, *Ancient Rome (E Explore)*, kao i *Shakespeare Eyewitness Guide*.

TRGOVINA I CARSTVO

Filip Parker

Istoričar i pisac među čije knjige spada i DK-ova edicija *Eyewitness Companion Guide: World History*, *History Year by Year*, *Science Year by Year*, *History of Britain and Ireland*, *Engineers*.

PROSVETITELJSTVO I IMPERIJALIZAM

Dr Keri Gibson

Spisateljica koja svoje doprinose daje publikacijama *Gardijan* i *Observer* i autorka je knjige *Empire's Crossroads: A History of the Caribbean from Columbus to the Present Day*. Doktorirala je na Kembridžu, a bavila se temom istorije XVIII i XIX veka.

INDUSTRIJA I NEZAVISNOST

R. Dž. Grant

Pisac istorije koji je objavio preko četrdeset knjiga, između ostalih: *Battle, Soldier, Flight*, *Battle at Sea* i *World War I* u izdanju DK-a.

MALI JE SVET

Sali Regan

Saradnik na nekoliko DK-ovih naslova, među kojima su i: *History*, *World War II*, *History Year by Year* i *Science*. Autor je nagrađivanih dokumentaraca, između ostalih i filmova *Shell Shock* i *Bomber Command* za Kanal 4.

Dodatne tekstove pisali su R. Dž. Grant i Džek Čaloner.

KONSULTANTI

Loren Barns

Koordinator, Orijentalni muzej Univerziteta Duram

Dr Rodžer Kolins

Počasni saradnik, Fakultet za istoriju, klasične nauke i arheologiju, Univerzitet u Edinburgu

Profesor Ričard Overi

Profesor istorije, Univerzitet u Ekseteru

Len Pol

Nezavisni kustos

KONSULTANTI MUZEJA SMITSONIJAN

NACIONALNI MUZEJ PRIRODNE ISTORIJE

Dž. Danijel Rodžers kustos za arheologiju, Odeljenje za antropologiju • Salima Ikram šef Oseka za egiptologiju, Odeljenje za antropologiju • Noel Brodbent arheolog, Odeljenje za antropologiju

Vilijam Fichju kustos za arheologiju i direktor Centra za arktičke studije, Odeljenje za antropologiju

Džejms Harl volonterski kustos za mape • Brus Smit arheolog, Odeljenje za antropologiju

Adrijen Kepler antropolog, kustos za okeanijsku etnologiju, Odeljenje za antropologiju • Džoša Bel antropolog, Odeljenje za antropologiju

Kendas Grin programski analitičar, Programi za kolekcije i arhive • Džefri Post geolog, Nacionalna kolekcija dragulja i minerala • Aleksandar Nagel saradnik-istraživač, Odeljenje za antropologiju

GALERIJA UMETNOSTI FRIR

I GALERIJA ARTUR M. SAKLER

Dž. Kit Vilson kustos za drevnu kinesku umetnost

Džejms T. Ulak kustos za japansku umetnost

Debra Dajmond asistent kustosa za južnu i jugoistočnu azijsku umetnost • Masume Farad glavni kustos i kustos za islamsku umetnost • Luiz Kort kustos za keramiku

Stiven Ali asistent kustosa za kinesko slikarstvo i kaligrafiju

NACIONALNI MUZEJ AMERIČKE ISTORIJE

Kenet Slovik kustos, Odeljenje za kulturu i umetnost

Stejsi Klak kustos-supervizor, Odeljenje za kulturu i umetnost

Dejvid Miler kustos, Odeljenje za istoriju

oružanih sila • Džoan Bordo kustos, Odeljenje za kulturu i umetnost

• Stiv Velaskez kustos, Odeljenje za život u kući i zajednici

• Dženifer Lok Džouns predsednik i kustos, Odeljenje za istoriju

oružanih sila • Harold Volas kustos, Odeljenje za rad i industriju

NACIONALNI MUZEJ VAZDUHOPLOVSTVA I SVEMIRA

Aleks Spenser kustos, Odeljenje za aeronautiku

F. Robert van der Linder predsednik, Odeljenje za aeronautiku

• Endru Džonston istraživač specijalista, Centar za planetarne studije

• Hanter Holins programski specijalista, Odeljenje za istoriju svemira

NACIONALNA GALERIJA PORTRETA

Nik Apostolides pomoćnik direktora

Džejms Barber istoričar

NACIONALNI MUZEJ DIZAJNA KUPER-HJUIT

Sara Kofin kustos • Sindi Troup stručnjak muzeja

Suzan Braun stručnjak muzeja

NACIONALNI MUZEJ AMERIČKIH INDIJANACA

Ramiro Matos asistent kustosa, Odeljenje Latinske Amerike

SPOLJNI KONSULTANTI

Kolin Bejti predavač, arheologija, Univerzitet u Glazgovu

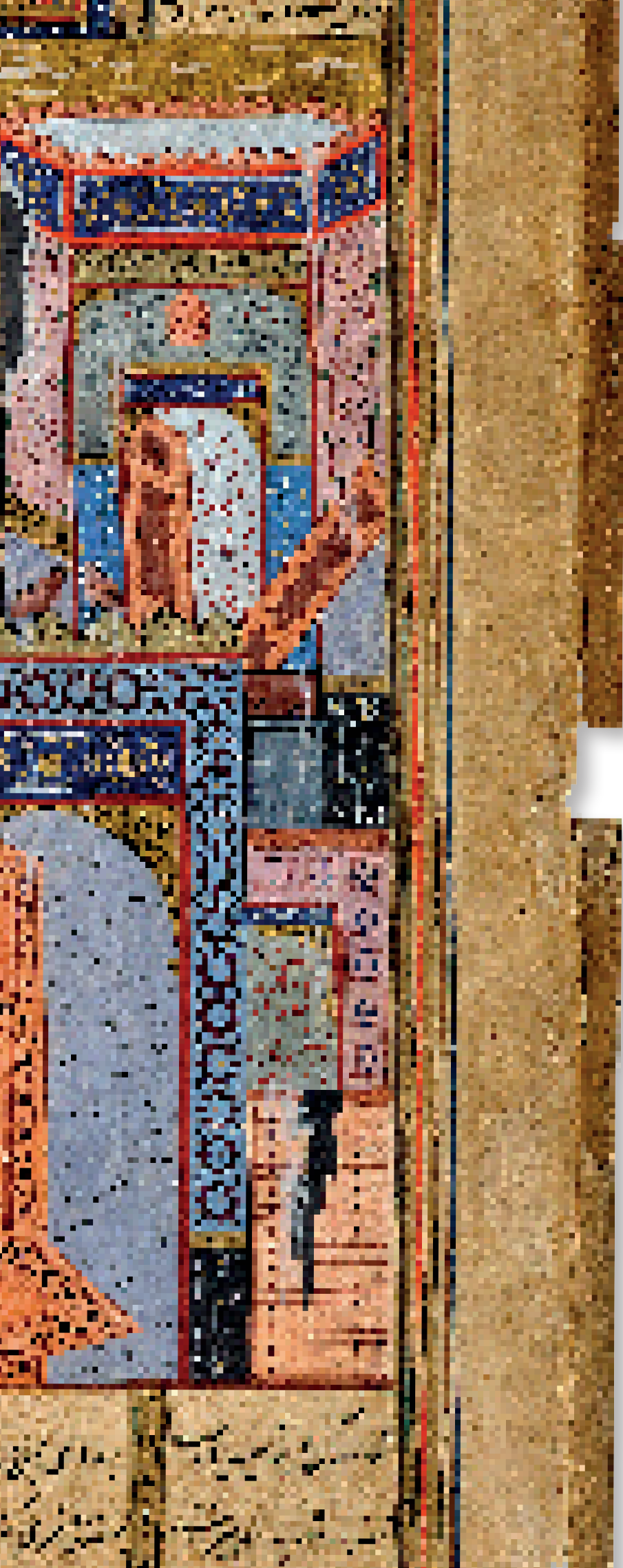
• Virt Vils profesor arheologije, Univerzitet u Novom

Meksiku • Volter Tarnar istoričar, Muzej za transport u

Severnoj Karolini

PREDGOVOR

Postoji neka naročita magija u tome što su ljudskom rukom napravljeni predmeti iz prošlosti preživeli. Nakit, šolja, mač ili sandala, koji su, neretko slučajno, preživeli plimu zaborava, kao da donekle premošćavaju vremenski jaz koji nas razdvaja od sveta naših predaka – bili oni stanovnici starog Egipta ili Rimskog carstva, meksički Asteci ili japanski samuraji. Kolekcija takvih predmeta slikovito dočarava davno izgubljenu civilizaciju, njen svakodnevni život, umetnost i kulturu, načine na koje je ratovala i trgovala, obrede i verovanja.

Mnogi predmeti iz drevnih vremena došli su u naš posed zahvaljujući posmrtnim obredima. Naša saznanja o starim Egipćanima, na primer, bila bi mnogo siromašnija da nije bilo njihovog običaja da sahranjuju lične predmete s preminulima. Izvrsne dekoracije i nameštaj u palatama i bogomoljama predstavljaju još jedan bogat izvor sačuvanih predmeta.

Možemo biti zahvalni i želji ljudi da zabeleže značajne događaje iz svog vremena, koja nam je podarila Trajanov stub u Rimu i normansku Tapiseriju iz Bajea. Neki predmeti stvoreni su da slave heroje ili bogove, poput statua iz stare Grčke i Rima. Drugi su primer izvanrednog zanatskog umeća, poput oklopa japanskih samuraja i zlatnih figurica zapadnoafričkog plemena Ašanti. Nekoliko njih postali su čuvene zagonetke, poput Kamena iz Rozete, pomoću kojeg su naučnici uspeali da protumače egipatske hijeroglife.

Predmeti su naročito važni za predstavljanje ljudskih društava koja za sobom nisu ostavila nikakav pisani trag, poput lovačkih i zemljoradničkih društava iz neolita. Međutim, predmeti su i bogat izvor informacija o skorašnjoj prošlosti. Istorijski dokumenti poput engleske Velike povelje sloboda ili Ustava Sjedinjenih Američkih Država ostaju aktuelni kao osnova današnje političke prakse, a tu su i kao fizički predmeti sačuvani za buduće generacije. Vatova parna mašina predstavlja mešavinu praktičnog zdravog razuma, umeća i osnovnih naučnih postulata, a unapredila je industrijsku revoluciju, dok nas Fordov *Model T* vraća u rane dane savremenog motorizovanog društva.

Sakupljeni u ovoj knjizi, predmeti iz svih perioda daju upečatljivu sliku o sveobuhvatnoj ljudskoj istoriji i ljudskom razvoju od kamenog oruđa do leta u svemir. Vode nas i na uzbuđujuće putovanje kroz najrazličitije etape čovekove avanture.

R. G. GRANT

Život u Persiji

Ovaj iluminirani persijski rukopis potiče iz knjige pesama dovršene 1548. Jarke boje korišćene su za prikazivanje raznih aspekata svakodnevnog života, poput stilova oblačenja i arhitekture.

Nakon 12500. pre n. e., sa porastom temperature vegetacija se promenila, ledeni pokrivači su se otopili, a ljudi prilagodili novom načinu života, na primer bavljenje poljoprivredom u nekim područjima. Kako su se zemljoradnja i sedelački život širili, broj ljudi se povećavao, a započete su i neke monumentalne konstrukcije i nove tehnologije, poput obrade metala. Između 3000. i 1000. pre n. e. prve civilizacije s gradovima i pismom nastale su u Mesopotamiji, Egiptu, dolini Inda, Kini, Mezoamerici i na Andima u Južnoj Americi.

RANA DRUŠTVA

20000–700. P. N. E.

PRVI LJUDI OBLIKUJU SVET

Za uspeh čovečanstva možemo zahvaliti našoj dovitljivosti u osmišljavanju sredstava kojima prevazilazimo fizička ograničenja. Kameno oruđe deluje banalno, ali ono je predstavljalo prvi korak ka kompjuteru, sletanju na Mesec i još mnogo čemu. Uspit smo razvili jezik, što je omogućilo razmenu znanja i ideja.

Naseljavanje ▽

U ogromnom neolitskom selu Čatal Höyük u Turskoj nalazile su se gusto zbijene kuće, u koje se ulazilo preko krova, pomoću merdevina. U glavnoj prostoriji nalazili su se ognjište, kredenci, klupe i ležaji za sedenje i spavanje. Na zidovima su često bili oslikani bikovi.

Naši rani preci evoluirali su u Africi i raširili se po Aziji i Evropi. Pre oko dva i po miliona godina razvili su kameno oruđe, koje im je prvobitno služilo za sečenje životinjske kože, kako bi došli do mesa. Ovo je označilo početak perioda koji nazivamo kamenim dobom, a koje se deli na paleolit, mezolit i neolit. Paleolitski ljudi su ukrotili vatru za zaštitu, toplotu i kuvanje. Nekoliko ljudskih vrsta nastavilo je da evoluira. Neandertalci su počeli da sahranjuju svoje mrtve i da brinu o invalidima. Oko 200000. pre n. e. *Homo sapiens* (današnji čovek) pojavio se u Africi. Nadvladavši druge ljudske vrste, do

11500. pre n. e. raširili su se po Aziji, Evropi, Južnoj i Severnoj Americi i prešli okean do Australije. Imali su razvijenu umetnost, šivenu odeću, skloništa i pripitomljene pse.

PRVI ZEMLJORADNICI

Ljudi iz perioda kasnog paleolita živeli su u ledenom dobu. Međutim, do otprilike 9600. pre n. e. svetska klima postala je slična današnjoj. Zajednice su počele da eksploatišu novodostupne resurse, a neke predele naselile su trajno, umesto da putuju kako bi pribavili resurse koji zavise od godišnjih doba. Iz različitih razloga,

Misteriozna lopta od serpentina

Ne zna se zašto su lopte u severoistočnoj Škotskoj klesane od kamena, ali veština potrebna za njihovu izradu ukazuje na to da su bile izuzetno vrednovane.

na različitim područjima neke zajednice počele su da gaje biljke, a u nekim delovima sveta da brinu o stadima pripitomljenih životinja. Kako su poljoprivreda i sedelački način života doveli do rasta populacije, neolitski zemljoradnici proširili su se na nova područja.

Ne bi li došli do korisnih sirovina sa drugih mesta, sedelačke zajednice razvile su mrežu međusobne razmene. Trgovale su i luksuznim predmetima, kojima su mogle prikazati nadmoć nad drugima. Ovi predmeti uključivali su fini kamen, a s vremenom u nekim područjima počeo je da se pojavljuje i metal.

TEHNOLOGIJA I INOVACIJE

Najstarije poznato oruđe bilo je od kamena. Oštre kamene ivice omogućavale su da se od drugih sirovina, poput drveta, dobiju druga oruđa. Tokom perioda od više stotina hiljada godina, oruđe je postajalo sve specijalizovanije, osmišljeno za određene zadatke, a opseg sirovina se proširio i na glinu, kožu, vlakna i školjke, a naposljetku i na metale.

PRVO ORUĐE

Ručni klin

Prvo kameno oruđe, napravljeno pre oko 2,5 miliona godina, imalo je jednostavnu oštricu. Od pre oko 1,65 miliona godina ručni klinovi postaju oblikovano oruđe za kopanje, sečenje i opštu upotrebu.

uglačen deo za držanje u ruci

JEZGRO ZA SEČIVO

NETAKNUTO SEČIVO

POLOMLJENO SEČIVO

Jezgro i sečiva od opsidijana

Ljudi su izumeli sečiva koja su koristili kao oruđe za sečenje ili bi ih preoblikovali u druge svrhe. Mnoga mala sečiva mogla su se isklesati od jednog jezgra.

LOV

žleb na osnovi za pričvršćivanje drške

Vrhovi koplja kloviske kulture

Kloviska kultura iz Severne Amerike izrađivala je elegantne vrhove za koplja koja su korišćena kao projektili za lov na bizone i mamute. Ovaj primerak pronađen je u skeletu jednog mamuta.

nazubljene

urez za pričvršćivanje tela strele

Bodljikavi harpun

Ribolov, koji su započeli prvi savremeni ljudi, postajao je sve bitniji nakon poslednjeg ledenog doba. Oprema za ribolov uključivala je drvo, kost, rogaste riblje udice i harpune, mreže i zamke za ribe.

Vrhovi strela od kremena

Luk i strele, korišćeni za ubijanje plena s bezbedne razdaljine, izmišljeni su u kasnom paleolitu. U sledećim razdobljima došlo je do mnogih poboljšanja, poput ovih nazubljenih vrhova strela, kako bi se čvršće zabile u plen.

ZEMLJORADNJA

Prvi srp

Kako su žitarice postale važne u ishrani, smišljeni su srpovi za žetvu i seču trske, koja se koristila za pravljenje prostirki, košara i u građevini.

grančica kao klin koji sprečava pomeranje

drevno rupičasto težište od oblutka

moderna replika štapa

red umetnutih sitnih sečiva od kremena

držak od kosti

Štap za kopanje

Štapovi za kopanje koristili su se za iskopavanje krtola i pravljenje rupa za seme i lukovice. Težina kamena na vrhu povećavala je snagu prodiranja u zemlju.

PRVA TESTERA

ivica isečena tako da se dobije niz zubaca

Egipatska testera

Iako su se oruđa sa višestrukim namenom i dalje pravila, s vremenom je porasla upotreba oruđa za posebne svrhe. Ovaj otisak rane egipatske testere, napravljene oko 3000. pre n. e., predstavlja takav jedan specijalizovani alat.

SEKIRE

horizontalno postavljeno sečivo

izrazito oštra ivica

uglačana površina

rupa za pričvršćivanje drške

replika drške

uzani kožni kaiš za privezivanje

Neolitska sekira od diorita

U toku kasnog kamenog doba, nakon 10000. pre n. e., ljudi su razvili nove tehnike, poput struganja i glačanja tvrdog kamena, za izradu sekira za seču drveća i druge svrhe.

Kamene sekire s rupom za dršku

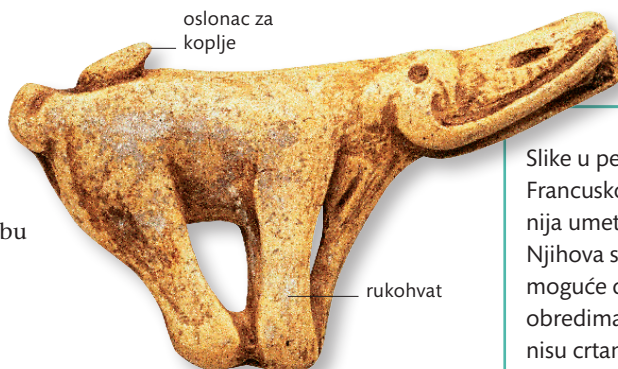
Kako su se metalni predmeti raširili u trećem milenijumu pre n. e., zajednice koje nisu koristile metal pravile su fine kamene imitacije, i to više kao ukras nego radi praktične upotrebe.

Mezolitsko kameno oruđe

Teško kameno oruđe korišćeno je u različite svrhe, poput bradava za glačanje i potkresivanje drveta i alatki sa šiljkom, koje su se možda koristile za okopavanje biljaka ili odstranjivanje prilepaka sa kamenja.

UMETNOST I KULTURA

Za vreme kasnog paleolita, u mnogim delovima sveta počela je da cveta umetnost, poput slikanja, graviranja i vajanja. U tom periodu u upotrebu ulazi pečena glina, što će omogućiti neverovatan opseg umetničkog izražavanja, koje će kasnije uslediti, kao i materijali istkani od biljnih vlakana. Najraniji kameni spomenici, često korišćeni u ritualne svrhe, podizani su od 9500. pre n. e. (vid. Stounhendž, str. 40).

Bacač koplja u obliku mamuta

Ova fino izrezbarena kost iz Francuske kombinovale je praktičnu upotrebu bacača koplja i umetničko opažanje okoline.

PEĆINSKA UMETNOST

Slike u pećinama pronađene u Francuskoj predstavljaju najimpresivnija umetnička dela iz paleolita. Njihova svrha je nepoznata, iako je moguće da su igrala ulogu u verskim obredima. Životinje najverovatnije nisu crtane da bi donele uspeh u lovu, jer su, na primer, ljudi koji su nacrtali ovog konja i mamuta u pećini Lasko gotovo isključivo lovili irvase.

DOMAĆINSTVO

Ljudi nomadskog stila života mogli su sa sobom nositi samo nekoliko malih predmeta. Međutim, sedelačke zajednice mogle su da prikupljaju predmete poput lomljive grnčarije i ručnih mlinova (žrvanja). Nakon 11500. pre n. e. ovakve zajednice uključivale su i neke lovce-sakupljače i većinu zemljoradnika. Kako se zemljoradnja širila svetom, broj predmeta se uvećavao.

DRVENI ČEŠALJ ZA TKANJE

Oprema za tkanje

Sa tkanjem na jednostavnim razbojima započelo se u neolitu, pri čemu su korišćeni pamuk, lan i druga biljna vlakna. Svila, alpaka i ovčija vuna u upotrebu su ušli kasnije.

TEG ZA RAZBOJ

LOPATICA

KAŠIKA

VIJLUŠKA

ukrašena drška

ručni mlin od tvrdog kamena
kamen za mlevenje od peščara

Koštani pribor za jelo iz Čatal Hojuka

Prelazak na sedelački način života i poljoprivredu doveo je do promena i u načinu ishrane, a samim tim i do razvoja novog pribora.

Oruđe za mlevenje

Zrna žitarica (kao i semenje i orasi) mlela su se kako bi se dobilo brašno. Mlevenje ručnim mlinom i kamenom postalo je iscrpljujuća svakodnevica mnogih žena.

GRNČARIJA

Džomonska posuda

Grnčarija je često nezavisno bila izumljena u različitim delovima sveta. Najstarije keramičke posude, poput džomonske grnčarije, potiču iz istočne Azije u doba kasnog paleolita.

tipičan zakrivljeni obod

ukrasi

Zvonasti pehar

Narod pehara je nakon 2900. pre n. e. u različitim delovima Evrope razvio osoben stil pravljenja keramičkih pehara u obliku izvrnutog zvona.

urezani ukrasi i otisci napravljeni žicom

tipična zonska dekoracija

pehar zvonastog oblika

Posuda u obliku kolica

Vozila sa točkovima, koja su vukle životinje, izmišljena su u IV milenijumu pre n. e. Donela su revoluciju u procesu rada jer su olakšala transport teških i kabastih dobara. Ova posuda pronađena je u istočnoj Evropi.

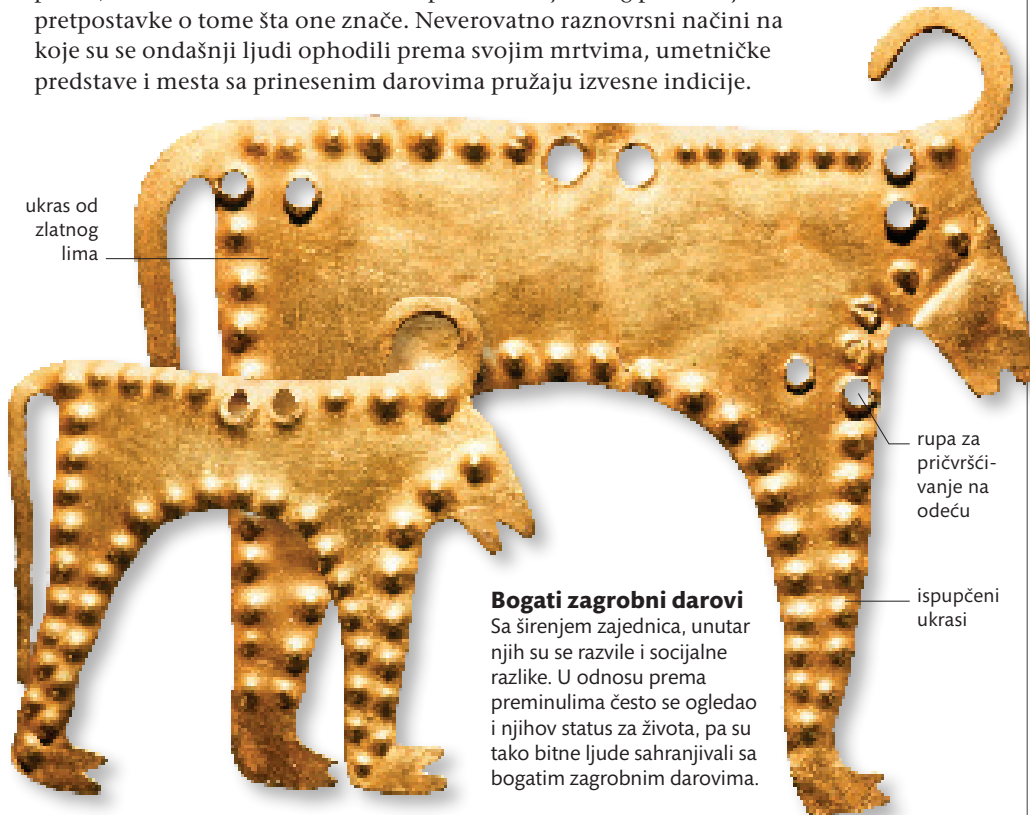
urezani ukrasi

fiksirana osovina

čvrst točak

VEROVANJA I OBREDI

Nepoznata su nam verska uverenja ljudi koji su živeli pre nastanka pisma, možemo samo identifikovati posledice njihovog ponašanja i dati pretpostavke o tome šta one znače. Neverovatno raznovrsni načini na koje su se ondašnji ljudi ophodili prema svojim mrtvima, umetničke predstave i mesta sa prinesenim darovima pružaju izvesne indicije.

Bogati zagrobni darovi

Sa širenjem zajednica, unutar njih su se razvile i socijalne razlike. U odnosu prema preminulima često se ogledao i njihov status za života, pa su tako bitne ljude sahranjivali sa bogatim zagrobnim darovima.

UKRASNA PLOČA

KAMENI POKROV GROBNICE

Pogrebna umetnost

U nekim evropskim megalitskim grobnicama iz perioda kasnog neolita nađeno je kamenje s geometrijskim šarama. Moguće je da su ove šare imale neki religijski značaj. Ponekad su se pojavljivale i na zagrobnim darovima, poput ukrasnih ploča napravljenih od tvrdog kamena mikašista, pronađenih u južnoj Španiji i Portugaliji.

pogrebne šare vidljive samo s pozicije sahranjenog u grobnici

Jerihonska gipsana glava

U delovima neolitske zapadne Azije tela preminulih sahranjivana su ispod kućnih podova, ali lobanje su odvajane od tela i oblikovane tako da imaju realistične crte lica, verovatno da bi bile upotrebljene za predačke obrede.

Činčorska mumija

Neke kulture čuvale su svoje mrtve tako što bi ih mumificirale; najstarije mumije su južnoameričke činčorske mumije iz 5000. pre n. e. Meso sa njih je uklanjano, kosti ponovo sklapane, a koža menjana.

LJUDSKE FIGURICE

Figurice iz kasnog neolita

Kulture širom sveta pravile su kamene figurice. Neke su korišćene za obrede, neke su imale ukrasnu ili ulogu statusnog simbola, a neke su bile igračke.

Figurice Venere

Ove ženske figurice, iz kasnog paleolitskog perioda u Evropi, poznate su kao venere. Napravljen su od mamutske slonovače, kamena i pečene gline, naglašavale su kukove i grudi, a uglavnom su bile bez lica. Moguće je da su imale ulogu u obredima.

KREČNJAK

glava bez crta lica

MISTERIJA CIVILIZACIJE DOLINE INDA

Oko 2500. pre n. e. širom regije Inda (dela današnjih Indije i Pakistana) pojavili su se prvi gradovi i naselja. Indsko društvo bilo je izuzetno organizovano i proizvodilo je mnogo kvalitetnih predmeta, ali povodom nekih detalja ove kulture i dalje smo u mraku, jer njeno pismo još uvek nije dešifrovano.

Javne građevine ▽

Mohendžo-daro, u današnjem južnom Pakistanu, bio je najveći indski grad, sa površinom od preko 250 hektara i oko 100.000 stanovnika. Mnoge građevine i više od 700 bunara bili su napravljeni od pečenih cigala standardizovane veličine.

U većini indskih naselja i gradova nalazilo se veliko izdignuto područje, tzv. citadela, sa monumentalnim javnim zgradama. U njih se ubraja i Veliko kupatilo u Mohendžo-daru, koje je verovatno služilo kao prostor za religijsko pročišćenje. Politička organizacija Inda ostaje misterija, delimično zbog toga što pismo tog doba još uvek ne uspevamo da dešifrujemo. Međutim, društvo je bilo organizovano i pod kontrolom, standard života bio je visok, a zanatsko umeće izuzetno. Skladište i radionice u gradu Lotal u južnom Gudžaratu, kao i grad Harapa u

Pendžabu, primer su uloge naselja i gradova u proizvodnji, skladištenju i distribuciji dobara za spoljnu trgovinu i njihovu cirkulaciju na području Inda. Reke su bile glavna transportna mreža, a dobra su prenošena i na stadima životinja, koje su selili na pogodne pašnjake s promenom godišnjih doba. Lovci-sakupljači pribavljali su slonovaču i druge sirovine van naseljenih predela.

TRGOVCI U ZALIVU

Zahvaljujući svojim dolinama, planinama i obalama, indska oblast obilovala je obradivom zemljom,

Zemlja jednoroga

Jednorog je najčešći crtež koji se mogao naći na indskim pečatima, neretko s ritualnim kotlom, kao što se može videti na ovom otisku.

pašnjacima i mnogim sirovinama. Narodi oko Inda takođe su dobijali rude metala i lapislazuli iz Avganistana. Brodovima su dopremali lapislazuli do Mesopotamije, zajedno sa karneolom i ostalim dragim kamenjem, slonovačom, drvnom građom, bakrom i drugim materijalima, verovatno za razmenu za srebro i vunene tkanine.

Nakon 1800. pre n. e. misteriozne promene dovele su do raspada države Inda. Naselja i gradovi su napušteni, a prestali su i zapisi. Ipak, u mnogim delovima ovog regiona nastavile su da se razvijaju zemljoradničke zajednice.

VEROVANJA I OBREDI

Simboli koji su korišćeni na predmetima Inda (uključujući i neke pečate, vid. pored) daju nagoveštaj da je indska religija imala neke sličnosti sa kasnijim hinduizmom. Sličnosti su pre svega božanstva koja podsećaju na Šivu i Parvati, kao i poštovanje prema raznim aspektima prirode, naročito prema moćnim životinjama poput bika i tigra. Neke bakarne ploče ukazuju na to da je određeni oblik šamanizma bio deo i narodne religije Inda.

Zavetni darovi

Mrlje na figuricama s velikom korpom na glavi ukazuju na to da su možda korišćene kao ritualne svetiljke.

Sveto drvo

Narod Inda, a kasnije i Indusi, poštovao je sveto smokvu (sveto drvo), a jednorog je imao bitnu ulogu u ikonografiji Inda.

Prethodnik Šive

Ovo božanstvo sa tri lica okruženo je bikom, nosorogom, slonom i tigrom. Neki smatraju da je ono prethodnik boga Šive.

Mitološki prizor

Na nekim pečatima prikazano je božanstvo koje se rve sa dva tigra, dok se na ostalim nalazi boginja prikazana kao pola tigar a pola čovek.

UKRASI

Narod Inda veoma je držao do ličnih ukrasa. Nosili su ogrlice, priveske, ukrase u kosi i ušima, prstenje, ukrase za noge, pojase od perli, a pravili su ih od metala, slonovače, fajansa (keramičkog materijala pokrivenog glazurom), terakote, školjki i kamena. Naročito važne bile su narukvice. Zanatlije koje su pravile perle bile su veoma vešte u obradi ahata, karneola, serpentina i steatita.

Zlatne narukvice

Indske žene obično su nosile narukvice. Materijali pravljeni daju izvesne nagoveštaje o društvenom statusu: grnčariju ili školjke koristila je većina, a bogati srebro i zlato.

Ogrlice

Dizajn ove zlatne ogrlice koja tesno prijanja uz vrat prikaz je izuzetne veštine zlatara koji ju je napravio.

UMETNOST I KULTURA

Jednoobraznost kulture Inda ukazuje na to da je ona bila deo dobro organizovanog društva s jakom upravom. Vešti umetnici proizvodili su dobra visokog kvaliteta od materijala poput finog kremena iz kamenoloma u Sindu, dragog kamenja iz Gudžarata i morskih školjki. Od indske umetnosti sačuvano je i nekoliko bronzanih i kamenih skulptura, minijature slike životinja ugravirane na pečatima (vid. gore) i vrlo živopisne figurice od terakote.

Bik od terakote

Indske figurice prikazivale su domaće i divlje životinje, poput pasa, nosoroga, ptica i veverica. Najčešće su bile figurice s bikovima.

Gola dama

Figurice žena, osim nakita, na sebi najčešće nisu nosile više ništa. Retko su prikazivane u odeći ili kako obavljaju kućne poslove.

Sveštenik-kralj

Za ovu minijaturu kamenu skulpturu, visine od samo 17,5 cm, smatra se da predstavlja nekog indskog vladara, ali nema dokaza za tu tvrdnju.

TEHNOLOGIJA I INOVACIJE

Indske varoši i gradovi bili su građeni unutar precizno definisane strukturne mreže, a njihovi stanovnici mogli su da uživaju u veoma naprednim vodovodnim i kanalizacionim sistemima. U okviru specijalizovanih indskih zanatskih proizvoda mogli su se naći alati od finog kremena i bronz e i širok spektar grnčarije. Fini pamučni materijali – obojeni raznim bojama, uglavnom žutom, plavom i crvenom – pravlj eni su u kućnoj radinosti.

Kockasti kameni tegovi

Indski zvaničnici koristili su standardizovane tegove, težine od 0,9 grama do 10,9 kilograma.

Zaprežna kola

Ovaj model pokazuje da su u dolini Inda postojala i putnička kola, kao i volovska kola za prevoz hrane i dobara.

KOLEVKA CIVILIZACIJE

Prve civilizacije osnovane su u južnoj Mesopotamiji, gde je nastalo i pismo, oko 3300. pre n. e. Prvi gradovi-države ujedinili su se oko 2350. pre n. e., a Vavilon je postao glavni grad carstava koja će kasnije smenjivati u ovom regionu. U severnoj Mesopotamiji (Asiriji), koja je bila kulturno povezana s jugom, prvo carstvo se pojavilo oko 1800. pre n. e. Kasnije su se Asirci proširili i pod kontrolom držali čitavu zapadnu Aziju.

Moć i lepota ▷

Vavilon se razvio u veličanstven grad. Mogao se pohvaliti ogromnim gradskim zidinama, Mardukovim ziguratom (Kulom vavilonskom), Kapijom boginje Ištar i Procesijskim putem, obloženim glaziranom ciglom sa frizovima bikova i zmajeva. Slične pločice u prestonoj dvorani prikazuju zastrašujuće lavove.

U južnoj Mesopotamiji u IV milenijumu pre n. e. stvoreni su izumi od svetskog značaja. Zemljoradnja na donjem toku Tigra i Eufrata zavisila je od navodnjavanja. Pronalazak pluga za sejanje olakšao je pripremu tla i povećao produktivnost. Pretežno su gajili ječam, urme i povrće. Stoka je korišćena za oranje, a istovremeno je davala mleko i balegu za đubrivo. Ovce su gajene pretežno zbog vune od koje se pravila tkanina. Ovce i koze bile su izvor mleka, mesa i kože, a uzgajane su i oko naselja i nomadski.

Hramovi su igrali vodeću ulogu u društvu tog vremena. Narod koji je radio za hram u svojstvu zemljoradnika, fizičkih radnika, zanatlija ili trgovaca plaćan je žitom sa poseda hrama. Ovakav vid državne službe ili zaposlenja, gde se plaćalo sledovanjem žita ili tkanine, nastavio se i kasnije, kada je moć prešla u ruke svetovnih vladara.

Prvi gradovi pojavili su se oko 3300. pre n. e. u Sumeru, a osnovani oko hramova. Prvi poznati grad je Uruk, koji nam je podario glinene pločice na kojima se nalazilo prvo pismo, osmišljeno kako bi upravi u hramu pomoglo u administrativnim poslovima. Do sredine III milenijuma pre n. e., među zapisima se pojavljuje i

književnost, poput epa o Gilgamešu, drevnom uručkom kralju. Svetovna vlast dodeljivana je kraljevima, koji su prvobitno bili ratne vođe, a postajala je sve važnija kako su gradovi-države dolazili u sukobe zbog zemlje i vode za navodnjavanje.

PRVA CARSTVA

Oko 2350. pre n. e. Sargon Akadski osnovao je Akadsko carstvo ujedinivši jug. Uveo je norme u mnoge vidove administracije, uključujući tegove i merne jedinice. Sumersko-akadsko carstvo, koje se kasnije pojavilo, nametnulo je veoma čvrstu birokratsku kontrolu. Nakon pada Sumersko-akadskog carstva 2004. pre n. e. manji gradovi-države dobili su na moći, ali ih je u XVIII veku pre n. e. pokorio Hamurabi (čuven po svom zakoniku urezanom na kamenoj steli).

Vavilonija je bila bogata obradivom zemljom, ali siromašna sirovinama. Kupovala je bakar iz Omana, a kasnije i sa Kipra; lapislazuli i kalaj nabavljala je iz Avganistana; drvenu građu, zlato, slonovaču i drago kamenje iz doline Inda. U zamenu je nudila proizvedenu robu, pre svega fine tkanine koje su u radionicama u

klinasto pismo utiskivano je komadom trske (stilus) u meke glinene pločice

Ostavljanje traga

Glineni klinovi postavljani su u zidine važnijih javnih građevina, poput hramova, sa urezanim natpisima koji su opisivali kraljevo značajno učešće u njihovoj izgradnji.

industrijskim razmerama izrađivali žene i deca.

SEVER I JUG

Diplomatska prepiska pruža uvid u to kako su se menjala savezništva i neprijateljstva između najjačih sila krajem II milenijuma pre n. e.: Egipta (str. 26), Hetita (str. 43), huritskog kraljevstva Mitaniya u severnoj Mesopotamiji i Kasita iz Vavilonije. Sa smanjivanjem Mitaniye, mala severozapadna država Asirija se proširila. Bila je promenljive sreće, ali je na duži period dominirala zapadnom Azijom. Reljefi u palatama verno prikazuju asirske poduhvate (str. 21). Na jednom od njih vide se divni vrtovi sa terasama kralja Senaheriba u Ninivi, za koje je moguće da su zapravo Viseći vrtovi pripisivani Vavilonu.

Vavilonija je pokorila Asiriju 612. pre n. e., ali je zatim i sama pala pod vlast Persijanaca 539. pre n. e. Međutim, u kulturnu zaostavštinu Mesopotamije spadaju izumi poput stakla i točka i napredna medicina, astronomija i kompleksna matematika, naročito geometrija.

„Ni među **najudaljenijim** vladarima **nema mi ravna...** Ja **mogu** da postignem **sve.**“

Šulgi, kralj Sumersko-akadskog carstva (2094–2047. pre n. e.), *Himna u Šulgijevu čast*

POLITIKA I MOĆ

U gradovima-državama kralj i narod delili su isti identitet, a skupštine građana imale su izvesnu moć u donošenju odluka. U većim državama naseljima su rukovodili zvaničnici iz vladareve porodice, grada ili plemena, ali pre svih je upravo kralj bio odgovoran pred bogovima za napredak svojih podanika.

Natpis iz vavilonskog hrama

Kraljevi su često gradili hramove, obnavljali i ukrašavali one već postojeće. Ova pobožna dela beležena su na glinenim pločama postavljenim u temeljima.

Granični kamen

Kasitski kuduru (granični kamen) bio je svojevrsni dokument na kome su se beležile odluke vladara o dodeli zemlje onima koji su ga dobro služili. Bio je izložen u hramovima.

simboli
vavilonskih
božanstava

pažljivo
urađena
kosa

pletence
predstava
zlatne ukrasne
trake u zlatu

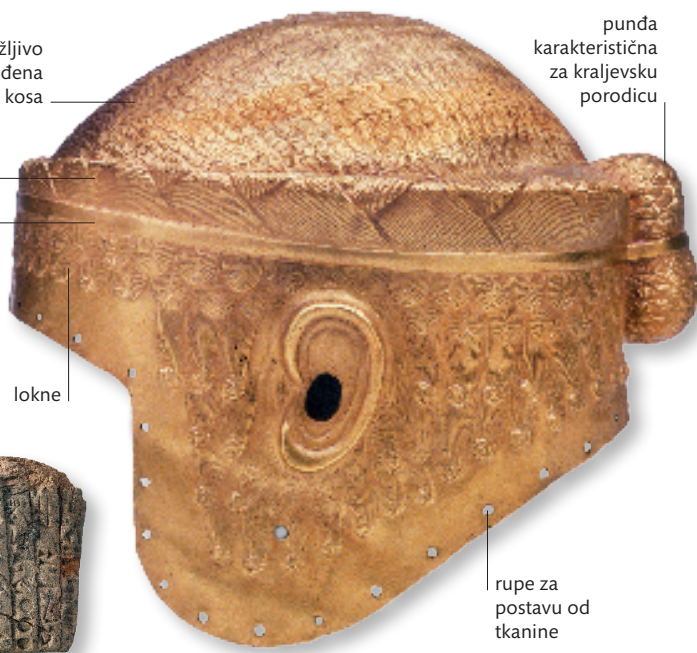
lokne

punda
karakteristična
za kraljevsku
porodicu

Ploča za računovodstvo

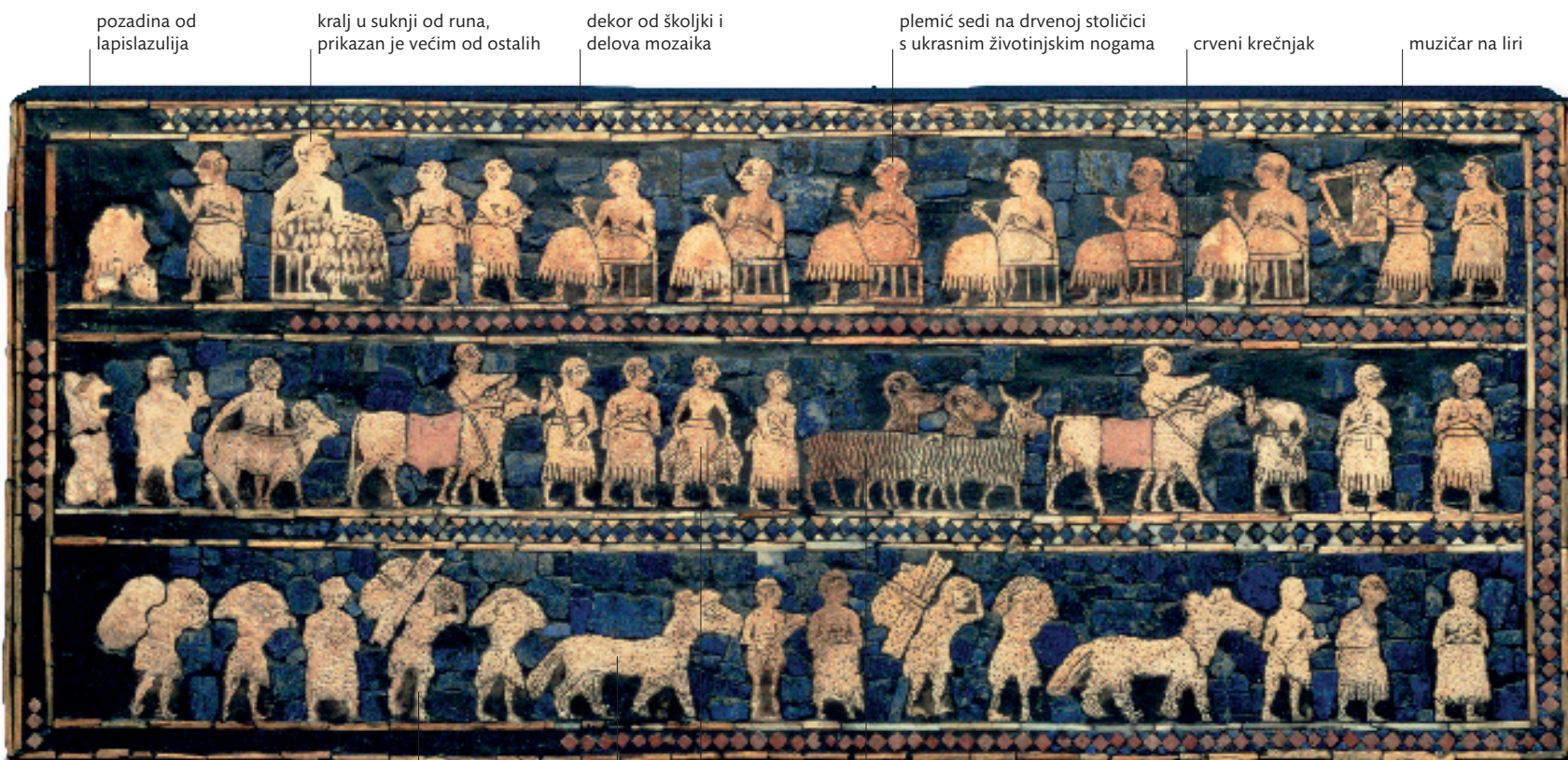
Pismo je izmišljeno oko 3300. pre n. e., kako bi se izašlo na kraj sa administracijom računa hrama, rashoda i troškova rada. Većina preživelih poznijih tekstova takođe su administrativnog karaktera.

Meskalamdugova kaciga

Ova prelepa kaciga od kovanog zlata potiče iz urskog groba, a pretpostavlja se da je pripadala kralju Meskalamdugu. Ona predstavlja deo paradnog oklopa, nije prava ratna kaciga.

rupe za
postavu od
tkanine

pozadina od
lapislazulija

kralj u suknji od runa,
prikazan je većim od ostalih

dekor od školjki i
delova mozaika

plemić sedi na drvenoj stoličici
s ukrasnim životinjskim nogama

crveni krečnjak

muzičar na liri

POBEDNIČKA GOZBA

ratni zarobljenik nosi
ratni plen

dva magarca vuku
bojna kola

ribar nosi ribu

ovce, koze i stoka za
pobedničku gozbu

Urski barjak

Ovaj neobičan predmet, pronađen u urskim kraljevskim grobovima, možda je bio kraljevski barjak, a možda i kutija nekog muzičkog instrumenta. Jedna strana ukrašena je ratnim prizorima. Platno s druge strane prikazuje pripreme za proslavu pobe, koja je oslikana na strani s ratnim prizorima.

STRANA S RATNIM PRIZORIMA

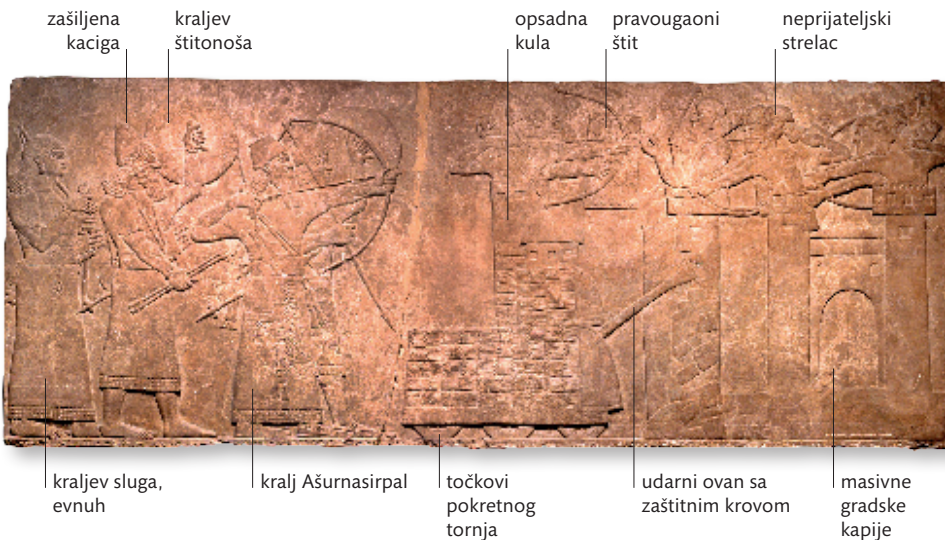

BITKE I SUKOBI

Ratovi između rivalskih gradova-država i neprijatelja sa brda i iz pustinje bili su uredno beleženi u mesopotamskoj književnosti i umetnosti. Vojske su se isprva oslanjale na pešadiju i bojna kola; konjica se pojavila tek u I milenijumu pre n. e. Veoma efikasna asirska vojska izazivala je ogroman strah. Potčinjeni narodi plaćali su Asircima danak i tad bi bili zaštićeni od neprijatelja, a sve pobune su nemilosrdno gušili.

Asirska opsada

Opsade su s vremenom dovele do mnogih poboljšavanja i u odbrani i u napadu na gradove; nastala su utvrđenja, drvene opsadne kule i merdevine.

Asirski oklop

Male ploče od bronz, a kasnije od gvožđa, bile su pričakene na kožni oklop nanizane jedna na drugu, tako štiteći trup i gornji deo nogu. Deo asirskog oklopa činile su i metalne kacige.

Vrhovi koplja i sulice

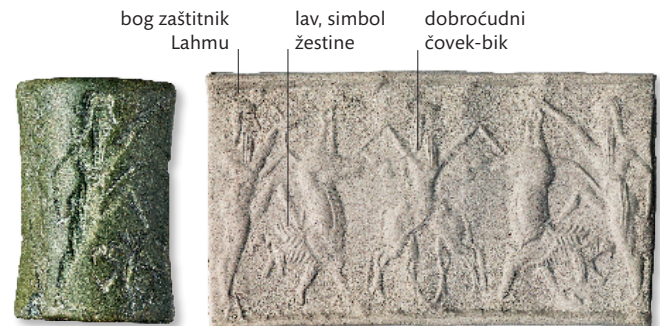
Drvene sulice (kratka koplja) s vrhovima od bakra ili bronz koristili su pešadini i borci u bojnim kolima. Za jedan kraj koplja bio je pričakao kožni remen. Srebro se koristilo za pararno oružje.

Vojna Bradva

Sumerski vojnici koristili su u borbi i bakrene ili bronzane bradve, poput ovog primerka iz Ura, što je prikazano na umetničkim ilustracijama. Verovatno su korišćene i kao oruđe.

VEROVANJA I OBREDI

Hram je uživao ogromnu političku i društvenu moć u toku čitavog perioda mesopotamske istorije. Svaki sumerski grad imao je posebnog boga, ali su priznavali vrhovnu vlast Enlila, boga oluje. Marduk, bog grada Vavilona, kasnije je postao vrhovno božanstvo, što je pratile politički uspon samog Vavilona. Iako su Asirci obožavali svog gradskog boga Ašura, jednako su poštovali i vavilonski panteon.

VALJKASTI PEČAT

OTISAK PEČATA

Mitske scene borbe

Na valjkastim pečatima obično su prikazani motivi religijske važnosti. Ova tradicionalna tema bogova i heroja koji se rvu sa bikovima ili lavovima bila je naročito popularna u doba Akadskog kraljevstva.

tradicionalna suknja od runa

božanska kruna s rogom
ljudska glava na skulpturi predstavlja inteligenciju

Sumerski sveštenik

Sveštenici su služili na ceremonijama, držali molitve, nadgledali poslovanje hrama i tumačili znamenja da bi otkrili kako bogovi gledaju na predložene zamisli.

Nimrudski čuvar

Mnoge skulpture mesopotamske umetnosti koje ulivaju strahopoštovanje zapravo su imale benignu ulogu. Ogromni krilati lavovi i bikovi s ljudskom glavom predstavljali su duhove zaštitnike i čuvali su ulaze u asirske hramove i palate.

pet nogu, da bi se videle i sprema i sa strane

OVAN U ŠIPRAŽJU

Dvadesetih godina XX veka britanski arheolog ser Leonard Vuli otkrio je izuzetne grobnice u Uru (u današnjem Iraku), koje potiču iz perioda 2550–2400. pre n. e. Većina grobova na ovom ogromnom groblju bila je u vidu jednostavnih jama, ali njih 16 su zasvođene oдаje, u čijem sklopu su se mogle naći i grobne jame kojima se prilazilo kroz okno. U njima su se nalazili raskošni i bogati grobni darovi, tako da ih je Vuli identifikovao kao kraljevske grobnice. U jednoj jami nalazili su se i bogati ukrasi, poput divne zlatne kacige i dve zlatne činije sa natpisom „Meskalamdug“, imenom jednog od starih kraljeva Ura. U jednoj kraljevskoj grobnici pronađen je pečat sa natpisom „Kraljica Puabi“.

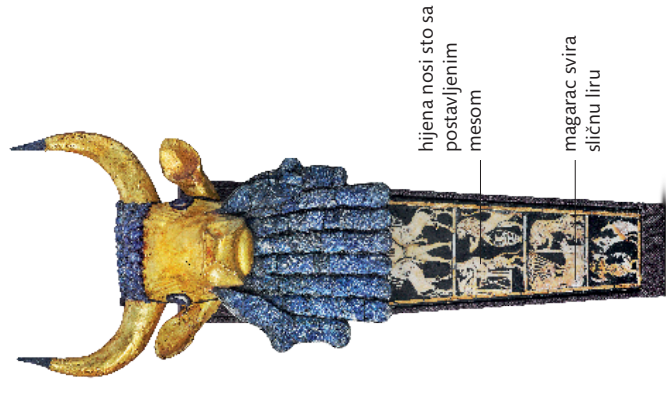
Predmeti pronađeni u ovim grobnicama predstavljaju ogromno bogatstvo i spomenike izvanrednog umetničkog stvaralaštva. Napravljeni su od uvezenih materijala, poput zlata, srebra, lapislazulija, indskog karneola i finog kamena. Osim posuda i nakita, nađeni su i lire s glavama životinja, društvena igra s mozaičkim ukrasima, sanke koje vuku magarci i pozlaćeni nameštaj. Neki predmeti bili su u ličnom posedu preminulih i sahranjeni su s njima da bi umrli mogli nastaviti da u njima uživaju, dok drugi predstavljaju darove kojima je trebalo umiriti stroga božanstva podzemnog sveta, s nadom da će se prema njima dobro postupiti u sumornom zagrobnom životu.

Pored glavne osobe kraljevskog

porekla, u ovih 16 grobova nalazila su se i tela drugih ljudi, koji su možda bili žrtvovani: bar 26 u Puabinoj grobnici i 74 u Velikoj grobnici smrti, kako ju je Vuli nazvao. Položaj u kojem su sahranjeni i predmeti kojima su okruženi ukazuju na to da su ovi ljudi bili konjušari, stražari, muzičari i lične sluge, od kojih su većinu činile žene. Vuli je tvrdio da su oni bili dobrovoljne žrtve, koje su odabrale da umru sa svojim kraljevskim gospodarem ili gospodaricom. Skorašnja istraživanja pokazuju da su bar neki od njih umrli od udarca u glavu, ali još nije sa sigurnošću utvrđeno da li su zaista bili žrtvovani i da li je to bio običaj, jer ni na jednom drugom mesopotamskom groblju nisu pronađene slične žrtve.

Lira s glavom bika

Drvne lire pronađene su kod mnogih sluškinja. Na krajevima zvučnih kutija nalaze se životinjske glave, obično bika ili krave, ukrašene lapislazulijem, školjkama i zlatom.

hijena nosi sto sa postavljenim mesom

magarac svira sličnu liru

zlatni cvet simbolizuje Inanu, boginju ljubavi, plodnosti i obnavljanja

Crte lica

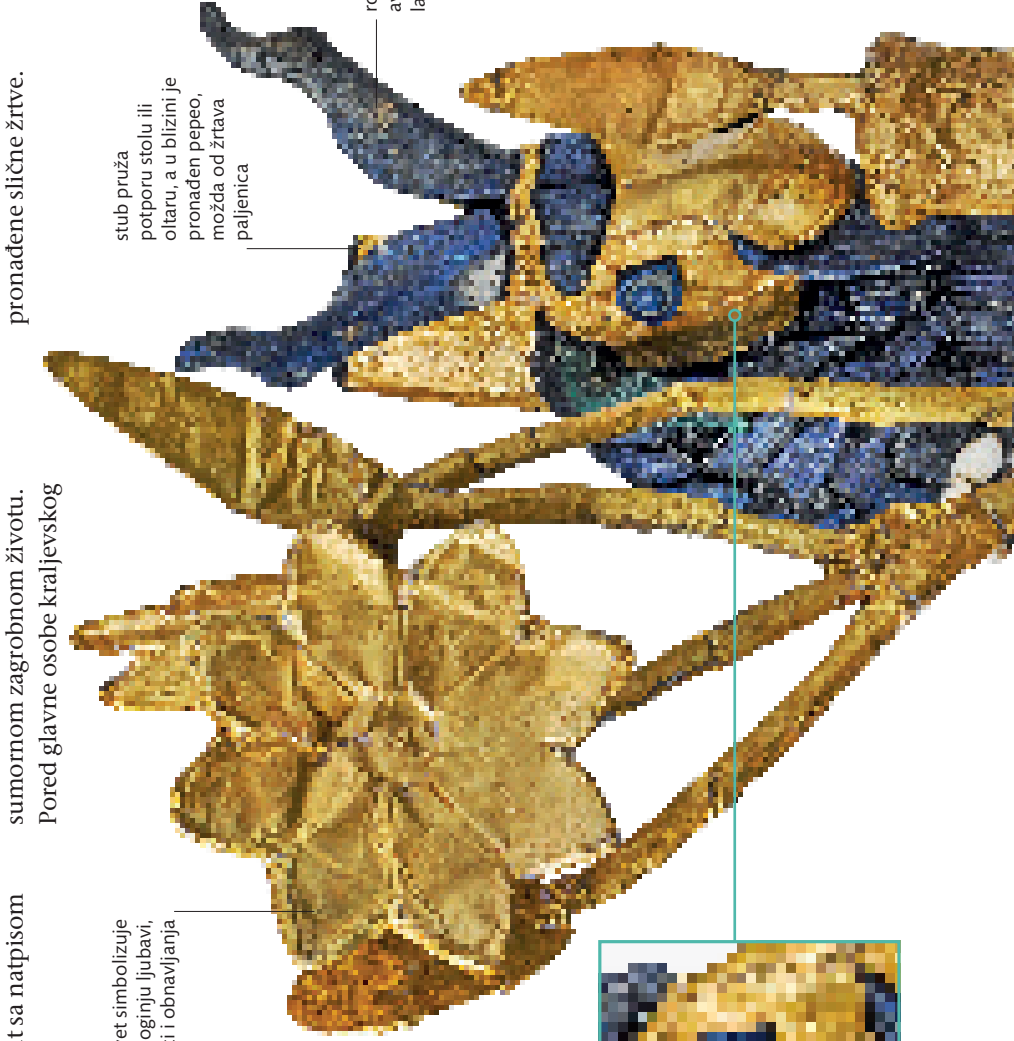
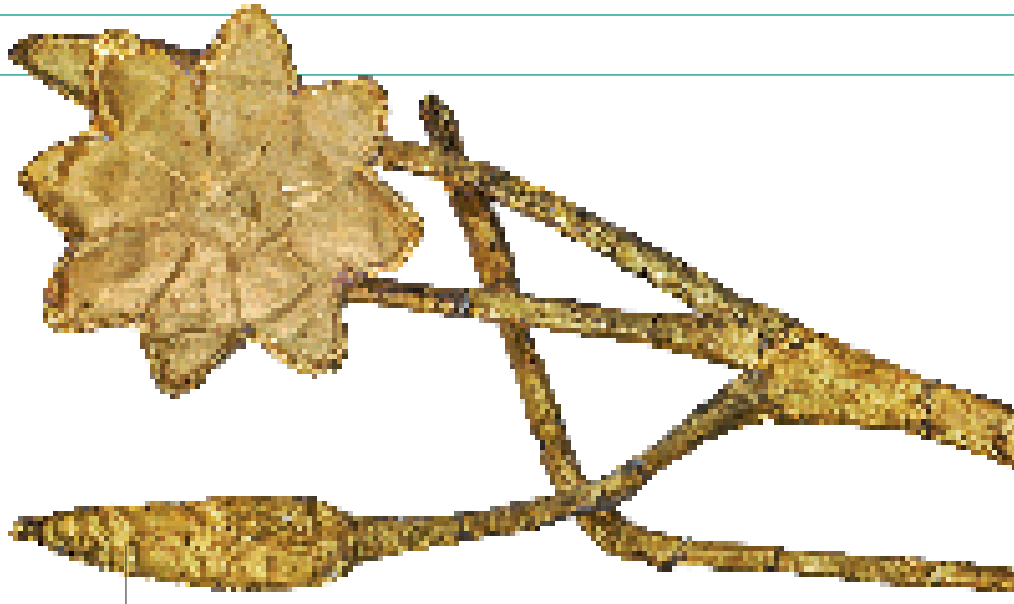
Briljantni plavi lapislazuli korišćen je za oči (školjke za beonjače), šiske na čelu i bradu koja pada u talasima. Bakar (vremenom dobijene zelenkasto-plave boje) upotrebljen je za uši.

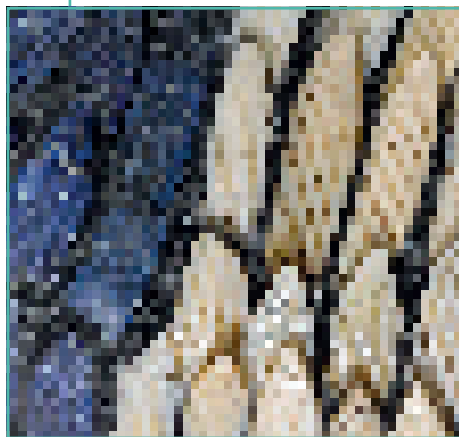

stub pruža potporu stolu ili oltaru, a u blizini je pronađen pepeo, možda od žrtava paljenica

list ili pupoljak uvek je prikazan s cvetovima „biljke života“

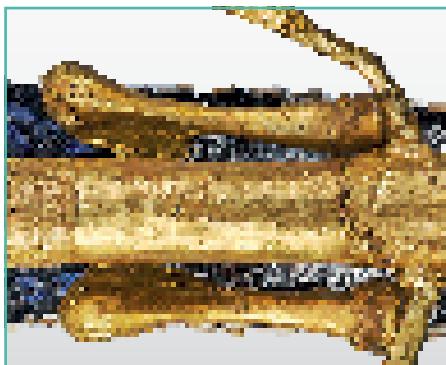
rog je isklesan od avganistanskog lapislazulija

Složeni detalji

Jarac i šipražje izrađeni su od drveta prekrivenog tankim slojem katrana, na koji su nalepljeni dragoceni šareni spoljni elementi, poput uvojaka dlake koji su svaki posebno izrezbareni, školjke na leđima i lapislazuli na ramenima.

Goropadni jarac

Mušjak životinje koji jede „biljku života“ čest je u sumerskoj ikonografiji i simbolizuje plodnost. Prvobitno je za nogu jarca bio zakačen i srebrni lanac vezan za granje.

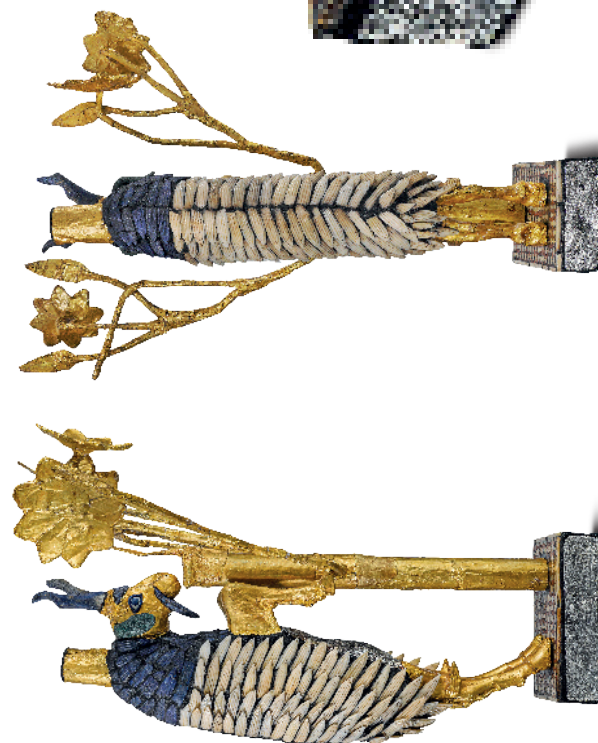
Mozaičko postolje

Strane drvenog postolja obložene su tankim slojem srebra, a površinu ukrašava mozaik od školjki i komadića crvenog krečnjaka.

tanak sloj srebra kojim je obložen stomak nije dobro očuvan jer srebro, za razliku od zlata, lako oksidira

uvojci dlake na donjem delu nogu su od zlata

tanki listići zlata prekrivaju žbunje, jarčevo lice i noge

POGLED SA
STRANE

POGLED
OTPOZADI

Sumerski prizori

Ova veličanstvena drvena skulptura je po nalaženju nazvana i ostala poznata kao *Ovan u šipražju*, aludirajući na biblijsku priču o Avramu i njegovom sinu Isaku. Međutim, ovan je zapravo jarac koji stoji i pase procvetalo žbunje, što je kod Sumeraca česta religiozna predstava. Ovo je jedan od dva jarca pronađenih u Velikoj grobnici smrti, koji se neznatno razlikuju u veličini.